

Renata Lisowska
Jarosław Ropęga

Współczesna przedsiębiorczość a rozwój małych i średnich firm

A photograph showing two hands shaking in a firm grip, symbolizing a business deal or partnership. The hands are wearing dark suit sleeves. In the background, a city skyline is visible under a bright, hazy sky.

**AKADEMIA
ZARZĄDZANIA
I FINANSÓW**

 WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Współczesna przedsiębiorczość

a rozwój małych
i średnich firm

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
Łódzkiego

[Kup książkę](#)

Renata Lisowska
Jarosław Ropęga

Współczesna przedsiębiorczość a rozwój małych i średnich firm

**AKADEMIA
ZARZĄDZANIA
I FINANSÓW**

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2016

[Kup książkę](#)

Renata Lisowska, Jarosław Ropega – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Przedsiębiorczości i Polityki Przemysłowej, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Bogusław Pławgo

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Katarzyna Gorzkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/minervastock

© Copyright by Authors, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.7910.17.0.K

Ark. wyd. 10,0; ark. druk. 12,5

ISBN 978-83-8088-572-1

e-ISBN 978-83-8088-573-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

[Kup książkę](#)

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
 1	
Nowy paradygmat cywilizacyjny a rozwój przedsiębiorczości	11
1.1. Współczesne przemiany w gospodarce światowej	11
1.2. Wiedza jako czynnik przejścia do gospodarki przedsiębiorczej	32
1.3. Koncepcje przedsiębiorstw przyszłości	44
 2	
Współczesna przedsiębiorczość w procesie rozwoju małych i średnich firm	65
2.1. Przedsiębiorcze myślenie i podejmowanie decyzji	65
2.2. Proces przedsiębiorczy	74
2.3. Postawy i motywacje przedsiębiorcze oraz typy przedsiębiorców	80
2.4. Przedsiębiorcze zarządzanie	93
 3	
Model biznesu w strategii rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw	99
3.1. Istota modelu biznesu i jego komponenty	99

3.2. Czynniki kształtujące model biznesu małych i średnich przedsiębiorstw	113
3.3. Związek modelu biznesu ze strategią przedsiębiorstwa	156
Zakończenie	171
Bibliografia	175
Spis tabel i rysunków	199

WPROWADZENIE

Idea gospodarki opartej na wiedzy wyznacza ramy dla nowego paradygmatu rozwojowego w postaci przedsiębiorczości opartej na wiedzy, uznawanej za ważny mechanizm pozwalający na odnowę gospodarki poprzez powstawanie nowych gałęzi przemysłu (np. przemysłów kreatywnych) oraz wzmocnienie już istniejących. Kluczową kwestią w tym podejściu jest wiedza, którą przedsiębiorcy wykorzystują i na podstawie której powstaje nowa wiedza dla kreowania nowych pomysłów, będących czynnikiem dla innowacji w postaci np. nowych produktów/usług, nowych technologii, nowych metod zarządzania, nowych procesów i działań marketingowych. W przypadku małych i średnich przedsiębiorstw wprowadzenie innowacji jest zadaniem trudnym ze względu na ograniczone zasoby, mało rozbudowane kanały dystrybucji oraz brak środków na kampanie reklamowo-informacyjne, co ma znaczący wpływ na stopień nowości wprowadzanych innowacji – są to głównie innowacje przyrostowe o niskim stopniu nowości na poziomie firmy. Przedsiębiorstwo, wprowadzając innowacje, może reagować na zmiany zachodzące w otoczeniu, budując swoją pozycję konkurencyjną. Dynamicznie zmieniające się otoczenie wpływa z kolei na funkcjonujące w nim podmioty gospodarcze, które, aby sprostać tej nietrwałości, poszukują optymalnych rozwiązań pozwalających na wykorzystywanie pojawiających się okazji. W tym kontekście ważny jest wybór modelu biznesu, który może okazać się skuteczny w określonych warunkach. Dlatego istotne jest monitorowanie

uwarunkowań mających wpływ na jego kształt i w odpowiedzi na nie dokonywanie zmian w dotychczasowym modelu biznesu, co może stymulować rozwój przedsiębiorstwa i poprawić efektywność jego działania.

Celem monografii jest analiza i ocena wpływu współczesnych trendów w przedsiębiorczości na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w kontekście zmian i kształtowania modelu biznesu. Osiągnięcie tak sformułowanego celu wymagało realizacji następujących celów szczegółowych:

- identyfikacja nowych trendów w rozwoju przedsiębiorczości,
- określenie wymiarów współczesnej przedsiębiorczości,
- analiza wybranych modeli biznesu,
- identyfikacja czynników kształtujących model biznesu w MSP,
- analiza związku modelu biznesu ze strategią.

Przedstawione podejście do problematyki zawartej w monografii odzwierciedlone jest w jej strukturze. Opracowanie ma charakter teoretyczny i składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy zawiera wprowadzenie do tematyki – omówienie nowych trendów w przedsiębiorczości. W pierwszym podrozdziale zaprezentowano współczesne zmiany w gospodarce światowej, zaś w drugim dokonano analizy wiedzy w kontekście modelu gospodarki przedsiębiorczej. Ostatni podrozdział poświęcony jest wybranym koncepcjom przedsiębiorstw przyszłości.

W rozdziale drugim omówiono wybrane wymiary współczesnej przedsiębiorczości. Skoncentrowano się w nim na czterech wątkach. Pierwszy dotyczy przedsiębiorczego myślenia i podejmowania decyzji, drugi – analizy procesu przedsiębiorczego, trzeci – postaw, motywacji i typów przedsiębiorców, a czwarty – przedsiębiorczego zarządzania.

Trzeci rozdział monografii obejmuje charakterystykę modelu biznesu w kontekście strategii rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Rozdział ten rozpoczyna się od przeglądu wybranych definicji modelu biznesu i charakterystyki jego składowych. W drugim podrozdziale omówione zostały czynniki

wewnętrzne i zewnętrzne kształtujące model biznesu. Rozważania zamyka analiza związku modelu biznesu ze strategią przedsiębiorstwa.

Należy podkreślić, że przeprowadzone analizy nie wyczerpują wszystkich kwestii, jakie można byłoby sformułować w odniesieniu do złożonego i wielowątkowego zagadnienia współczesnych trendów w rozwoju przedsiębiorczości, mających wpływ na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w kontekście kształtowania modelu biznesu. Na szereg pojawiających się pytań nie ma jednoznacznych odpowiedzi. Należy je traktować jako kwestie do dalszych rozważań i pogłębionych analiz – zarówno teoretycznych, jak i empirycznych.

Autorzy opracowania składają najserdeczniejsze podziękowania recenzentowi publikacji, Profesorowi Bogusławowi Pławgo, za trud zrecenzowania monografii oraz cenne uwagi i sugestie, które bardzo korzystnie wpłynęły na jej ostateczny kształt.

Renata Lisowska, Jarosław Ropega

1

NOWY PARADYGMAT CYWILIZACYJNY A ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

1.1.

Współczesne przemiany w gospodarce światowej

Od połowy XX w. we wszystkich obszarach życia gospodarczego, społecznego czy technicznego zachodzą zjawiska świadczące o wejściu cywilizacji w erę postindustrialną. Dokonujący się przełom technologiczny i cywilizacyjny wywołuje głębokie zmiany i przechodzenie do nowego modelu gospodarki, opartej na bytach niematerialnych, takich jak idee, informacje i powiązania¹, odchodząc od znaczenia materialnych środków produkcji. Przekształceniu podlegają metody produkcji, komunikacji, wymiany handlowej, edukacji czy zatrudnienia².

Amerykański socjolog D. Bell w latach 70. XX w. postawił tezę o nadejściu społeczeństwa postindustrialnego, w którym strategicznymi zasobami są wiedza i informacja, pełniące podobną rolę, jak praca i kapitał w erze industrialnej³. Określił on

¹ K. Kelly, *Nowe reguły dla nowej gospodarki: dziesięć przełomowych strategii dla świata połączonego siecią*, WiG Press, Warszawa 2001.

² A. Toffler, *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986.

³ D. Bell, *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York 1973.

społeczeństwo postindustrialne mianem takiego, w którym następuje dominacja sektora usług przy spadku znaczenia sektora przemysłowego i rolniczego, gdzie klasa techników i wysoko wykwalifikowanych specjalistów staje się główną grupą zawodową, zaś wiedza stanowi podstawę budowania przewagi konkurencyjnej i głównym potencjałem rozwojowym.

Procesy te analizował A. Toffler w swojej teorii fal technologicznych, w której współczesna gospodarka jest gospodarką postindustrialną – tzw. trzecią falą⁴. Pierwsza fala przemian to rozwój cywilizacji opartej na rolnictwie, kolejne gwałtowne przeobrażenia to druga fala, wywołana przez rewolucję przemysłową. Trzecia fala, opisywana przez A. Tofflera, nadeszła w połowie lat 50. XX w., gdy liczba pracowników umysłowych i sektora usług przewyższyła liczbę pracowników na stanowiskach fizycznych. Związana jest ona z: (i) powstaniem nowych technologii, które umożliwiają nieograniczoną komunikację między jednostkami; (ii) rozpadem masowego społeczeństwa przemysłowego; (iii) zmniejszeniem znaczenia rynku i pieniądza, a zwiększeniem rangi innych, pozaekonomicznych, wartości. Następuje odejście od znaczenia materialnych środków produkcji na rzecz wiedzy oraz informacji. Kluczowym aspektem staje się zwłaszcza dostęp do kapitału intelektualnego, który jest podstawowym źródłem przewagi konkurencyjnej.

Również P. Drucker w latach 60. XX w. przewidywał, że przyszłe społeczeństwo będzie zdominowane przez pracowników wiedzy. Gospodarka oparta na wiedzy to porządek ekonomiczny, w którym wiedza – a nie praca, surowce lub kapitał – jest kluczowym zasobem⁵.

Przemiany społeczno-gospodarcze przełomu XX i XXI w. ugruntowały przewidywania D. Bella, A. Tofflera i P. Druckera.

⁴ A. Toffler, *Trzecia fala...*

⁵ P. F. Drucker, *Społeczeństwo pokapitalistyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.

Wyjście z kręgu ery przemysłowej w kierunku ery wiedzy zostało w głównej mierze zainicjowane kilkoma czynnikami⁶:

- globalizacją, wymagającą innowacyjnych i szybkich reakcji; przedsiębiorstwa, chcąc zachować konkurencyjność, muszą stać się unikalne poprzez posiadanie unikalnych zasobów niematerialnych – *know how*, marki, specyficznych umiejętności;
- gwałtownymi zmianami technologicznymi, zwłaszcza w obszarze technologii informacyjnych, informatycznych, nowych kanałów komunikacji, co pozwoliło obniżyć koszty pozyskiwania wielu informacji;
- swobodnym przepływem towarów, zasobów, produktów i usług na świecie.

Należy podkreślić, że procesy te zachodziły w sposób ciągły; jedynie przełomowe wydarzenia wzmacniały ich skalę w poszczególnych okresach. Można do nich zaliczyć: wydarzenia polityczne (tworzenie nowych form współpracy na gruncie międzynarodowym, budowanie koalicji w okresach konfliktów militarnych, tworzenie koalicji w sferach gospodarczych jako sposobu przeciwdziałania recesji czy zaplanowanemu rozwojowi gospodarczemu poszczególnych państw lub grup państw itp.), przemiany technologiczne (zmiana technologii w procesach produkcji czy transportu, przełomowe innowacje w zakresie przepływu informacji, standaryzacja rozwiązań technologicznych itp.), wydarzenia związane ze zmianą przepisów prawa (analiza wpływu oddziaływania prawa na rozwój gospodarczy poszczególnych państw, korzyści ze stosowania zbliżonych rozwiązań formalnoprawnych na gruncie krajowym oraz międzynarodowym, próby ujednolicania przepisów prawa w układzie międzynarodowym itp.).

⁶ D. Andriessen, *Making Sense of Intellectual Capital: Designing a Method of the Valuation of Intangibles*, Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford 2004.

Według K. Matusiaka⁷ elementami, które powinny obejmować analizy współczesnych przemian w gospodarce światowej są:

- 1) powstanie gospodarki postindustrialnej;
- 2) powstanie społeczeństwa informacyjnego;
- 3) powstanie gospodarki opartej na wiedzy.

Gospodarka postindustrialna

Gospodarka postindustrialna charakteryzuje się: (i) spadkiem udziału produkcji przemysłowej w tworzeniu PKB na rzecz wzrostu udziału usług, szczególnie w krajach wysoko rozwiniętych; (ii) zanikiem tradycyjnych branż i typów działalności gospodarczej (w tym przenikaniem się sfery produkcyjnej i usługowej); (iii) powstaniem nowego paradygmatu rozwoju: zaawansowana technologia – usługi, który zajął miejsce wzorca: produkcja masowa – konsumpcja masowa; (iv) powstawaniem nowych form działalności gospodarczej, opartych na strukturach sieciowych i współpracy firm⁸.

Osiągnięcia postępu naukowego, technicznego i technologicznego powodują spadek wielkości zatrudnienia oraz produkcji w rolnictwie i przemyśle (deagraryzacja, deindustrializacja) w wyniku zwiększenia wydajności pracy, a także automatyzacji produkcji. Wkroczenie w fazę ery postindustrialnej wiąże się z dynamicznym rozwojem sektora usług jako podstawowej działalności gospodarczej (serwicyzacja). W Unii Europejskiej w 2012 r. w usługach pracowało blisko 70% zatrudnionych, w 2010 r. w Stanach Zjednoczonych odsetek ten wynosił 81,2%, w Japonii 69,7%, w Korei Południowej 76,4%, w Norwegii 77,7%. W Polsce również następuje wzrost zatrudnienia w sektorze usług: w roku 2000 odsetek pracujących w usługach wynosił 50,4%, natomiast

⁷ K. B. Matusiak, *Budowa powiązań nauki z biznesem w gospodarce opartej na wiedzy: rola i miejsce uniwersytetu w procesach innowacyjnych*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2010.

⁸ Ibidem.

w roku 2012 wyniósł 57%. W tym samym czasie udział pracujących w rolnictwie zmniejszył się z 18,8% do 12,6%. Zatrudnienie w przemyśle i budownictwie kształtowało się na podobnym poziomie ok. 30%⁹. Udział sektora usług w tworzeniu PKB także systematycznie wzrasta. W tab. 1 przedstawiono strukturę tworzenia produktu krajowego brutto w wybranych krajach.

Tabela 1.

Procentowy udział sektorów gospodarki w tworzeniu PKB w wybranych krajach w 2000 i 2016 r.

KRAJ	ROLNICTWO	PRZEMYSŁ	USŁUGI
Stany Zjednoczone	1,1	19,4	79,5
Japonia	1,2	27,7	71,1
Korea Południowa	2,3	37,6	60,2
Norwegia	1,8	34,7	63,5
Polska	2,7	38,5	58,9
Unia Europejska	1,6	25,5	73,6

Źródło: *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/2012.html#ee> [dostęp: 6.01.2017].

Wysoki udział sektora usług w krajach wysoko rozwiniętych jest konsekwencją nie tylko zmian o charakterze technologicznym i gospodarczym, lecz także będących ich następstwem przemian społecznych. Na przeobrażenie roli usług mają też wpływ czynniki demograficzne, polityczne i prawne. Wydłużenie życia, migracje ludności, wzrost aktywności zawodowej kobiet skutkują wzrostem zapotrzebowania na usługi rekreacyjne, wypoczynkowe, turystyczne, edukacyjne, kulturalne, transportowe, medyczne i paramedyczne, opieki nad dziećmi itp. Globalizacja oraz rozwój nowych technologii powodują zwiększenie ilości informacji oraz konieczność ich zbierania, przechowywania i analizy przez

⁹ *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2015*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyki-miedzynarodowej-2015,10,3.html> [dostęp: 25.05.2016].

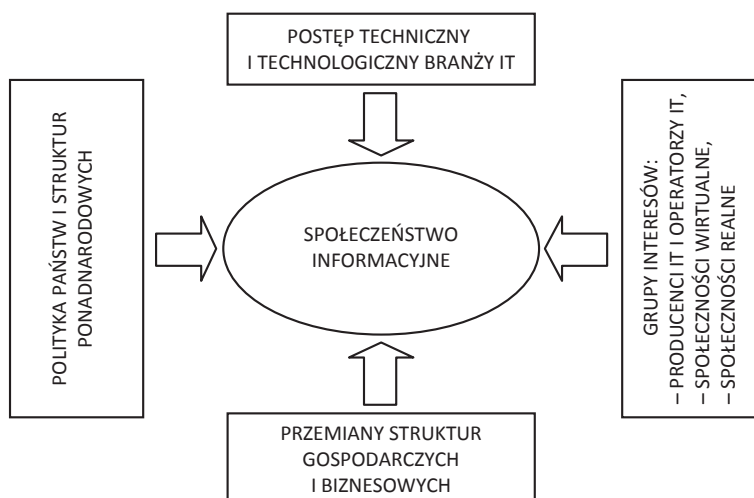
wyspecjalizowane firmy. Wzrasta znaczenie usług okołobiznesowych: badań rynku, rekrutacji, finansowych, doradztwa, bankowych i ubezpieczeniowych. Oferowanie tzw. produktów rozszerzonych powoduje wzrost zapotrzebowania na usługi uzupełniające. W naturalny sposób tworzone są podstawy dla funkcjonowania nowych form przedsiębiorstw, które w wyniku wykorzystania specjalistycznej wiedzy mogą włączać się w procesy sieciowego zwiększania wartości produktu. Należy pamiętać, że zarówno rdzeń produktu, jak i produkt podstawowy są niewystarczające w procesie zaspokajania coraz bardziej specjalistycznych i złożonych potrzeb współczesnych klientów, nie tylko w układzie pomiędzy przedsiębiorstwami (B2B), lecz także pomiędzy przedsiębiorstwami a indywidualnymi konsumentami (B2C). Już obecnie, ale i w przyszłości w sieci tworzące produkt rozszerzony coraz częściej mogą się włączać przedsiębiorstwa działające w mniejszej skali. Ważne jest, aby przyjęty przez nie model biznesowy pozwalał im na posiadanie zasobów istotnych dla powstania sieci oraz jej funkcjonowania.

W wyniku rozwoju technologii związanej z przesyłem, gromadzeniem i przetwarzaniem informacji dokonują się dynamiczne przemiany społeczno-gospodarcze. Swobodna wymiana informacji oraz komunikacja stają się jednymi z podstawowych wartości. Dochodzi do zwielokrotnienia kontaktów między ludźmi, a technologie informacyjne są wykorzystywane we wszystkich dziedzinach życia. Zdaniem G. Kołodki w gospodarce powstaje nowy „czwarty sektor” – gospodarka internetowa i nowoczesne technologie informatyczne¹⁰.

¹⁰ G. W. Kołodko, „Nowa gospodarka” i stare problemy. *Perspektywy szybkiego wzrostu w krajach posocjalistycznej transformacji*, [w:] G. W. Kołodko (red.), „Nowa gospodarka” i jej implikacje dla długookresowego wzrostu w krajach posocjalistycznych, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Warszawa 2001, s. 13.

Spółeczeństwo informacyjne

Rozwój nowoczesnych technologii, który wymusił zmiany w gospodarce, spowodował też przeobrażenia w innych sferach: społecznej, kulturowej czy politycznej. Technologie informacyjne związane z gromadzeniem, przetwarzaniem i przesyłem informacji stały się czynnikiem zmieniającym systemy gospodarowania, organizacji pracy, zatrudnienia; powstały nowe wzorce kulturowe i cywilizacyjne. Zmiany cywilizacyjne w społeczeństwie dokonują się w różnych sferach: technicznej, przekazu wiedzy i informacji, a także stosunków międzyludzkich. Kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego uwarunkowane jest działaniem różnych sił, pomiędzy którymi zachodzą interakcje¹¹.

Rysunek 1. Główne siły kształtujące społeczeństwo informacyjne

Źródło: M. Goliński, *Spółeczeństwo informacyjne – często (nie)zadawane pytania*, „E-mentor” 2005, nr 2 (9), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/9/id/130> [dostęp: 27.10.2016].

Jak wynika z rys. 1, społeczeństwo informacyjne powstaje i funkcjonuje w wyniku działania klasycznych sił pochodzących

¹¹ M. Goliński, *Spółeczeństwo informacyjne – często (nie)zadawane pytania*, „E-mentor” 2005, nr 2 (9), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/9/id/130> [dostęp: 27.10.2016].

z jego otoczenia. Polityka państwa oraz struktur międzynarodowych, postęp techniczny i technologiczny branż IT, oddziaływanie poszczególnych grup interesu, a także przemiany struktur gospodarczych i finansowych – wszystko to miało i ma wpływ na społeczeństwo. Jednak społeczeństwo informacyjne zaczyna coraz bardziej artykułować potrzebę oddzielnego analizowania tych sił. Zgłasza potrzebę większej orientacji na jakość i wartość, jakie mogą wносить te czynniki dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Orientacja przedsiębiorcza nie tylko pojedynczych osób, ale także całych społeczeństw wymusza oddziaływanie na jakość zasobów, z których może korzystać społeczeństwo informacyjne. Jednocześnie coraz większego znaczenia nabiera swoboda dostępu do zasobów, ich różnorodność oraz innowacyjność po stronie korzystających z zasobów i tych, którzy ich dostarczają, co daje podstawy do oczekiwania w przyszłości dynamicznych zmian w samym procesie kształtowania społeczeństwa informacyjnego, jak również efektów dla gospodarki, jakie może przynieść aktywne włączenie się społeczeństwa informacyjnego w procesy gospodarcze i społeczne. Klimat orientacji przedsiębiorczej (zostanie on szczegółowo omówiony w rozdziale trzecim) jest naturalnie związany ze społeczeństwem informacyjnym i niewątpliwie będzie oddziaływał na rozwój tego społeczeństwa.

Spółeczeństwo informacyjne to pojęcie bardzo szerokie, obejmujące obszary życia gospodarczego, społecznego i politycznego, istnieją więc problemy z jego jednoznacznym zdefiniowaniem. Przytoczone poniżej definicje ukazują różne aspekty tego terminu.

Spółeczeństwo charakteryzujące się przygotowaniem i zdolnością do użytkowania systemów informatycznych, skomputeryzowane i wykorzystujące usługi telekomunikacji do przesyłania i zdalnego przetwarzania informacji¹².

¹² I Kongres Informatyki Polskiej, Poznań, 1–3 grudnia 1994 r., cyt. za: G. Bliźniuk., J. S. Nowak (red.), *Spółeczeństwo informacyjne 2005*, Polskie Towarzystwo Informatyczne, Katowice 2005, s. 39.

Spółeczeństwo informacyjne to społeczeństwo, które nie tylko posiada rozwinięte środki przetwarzania informacji i komunikowania, lecz środki te są podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarczają źródła utrzymania większości społeczeństwa¹³.

Spółeczeństwo informacyjne (*Information Society*) – nowy system społeczeństwa kształtujący się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie zarządzanie informacją, jej jakość, szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami konkurencyjności zarówno w przemyśle, jak i w usługach, a stopień rozwoju wymaga stosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania, przekazywania i użytkowania informacji¹⁴.

Jest to takie społeczeństwo, które posiada dostęp i umie wykorzystać: informatyczną infrastrukturę, zasoby informacji i wiedzy dla realizacji zbiorowych i indywidualnych celów w sposób skuteczny i ekonomiczny¹⁵.

M. Łuszczuk i A. Pawłowska rozpatrują społeczeństwo informacyjne jako wielowymiarową rzeczywistość, na którą składają się¹⁶:

- wymiar technologiczny – infrastruktura technologiczna, czyli dostępność urządzeń służących gromadzeniu, przetwarzaniu, przechowywaniu i udostępnianiu informacji,

¹³ T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Spółeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999, s. 53.

¹⁴ *ePolska. Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2001, s. 67–68.

¹⁵ J. Kisielnicki, *Spółeczeństwo informacyjne a cyberterroryzm*, [w:] J. Kisielnicki (red.), *Informatyka dla przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 22.

¹⁶ Cyt. za: P. Sienkiewicz, J. S. Nowak (red.), *Spółeczeństwo informacyjne. Krok naprzód, dwa kroki wstecz*, Polskie Towarzystwo Informatyczne, Katowice 2008, s. 30.

mnogość kanałów przesyłania danych oraz możliwość łączenia ich w rozmaite konfiguracje;

- wymiar ekonomiczny – sektor informacyjny gospodarki, gałęzie produkcji i usług, które zajmują się wytwarzaniem informacji oraz technik informacyjnych, a także ich dystrybucją; społeczeństwa informacyjne charakteryzują się dużym udziałem tych dziedzin gospodarki w PKB;
- wymiar społeczny – wysoki odsetek osób korzystających we wszystkich sferach życia (w pracy, szkole i domu) z technologii informatycznych, co jest zbieżne z wysokim poziomem wykształcenia społeczeństwa;
- wymiar kulturowy – wysoki poziom kultury informacyjnej, przez którą rozumie się stopień akceptacji informacji jako dobra strategicznego i towaru, a także odpowiedni poziom kultury informatycznej, przez którą rozumie się opanowanie umiejętności związanych z obsługą urządzeń informatycznych.

Z powstaniem społeczeństwa informacyjnego wiąże się zagrożenie rozwarstwieniem społecznym, spowodowane tzw. wykluczeniem cyfrowym, mającym swoje źródło w barierach społecznych, mentalnych, ekonomicznych, edukacyjnych czy technicznych. E. Mączyńska¹⁷ przytacza pracę szwedzkich autorów, A. Barda i J. Söderqvista, którzy na szczycie stratyfikacji społecznej umiejscawiają arystokrację sieciową – netokrację, zaś na samym dole znajduje się konsumtariat – grupa społeczna nieprzystosowana do wymogów gospodarki wirtualnej.

Natomiast M. Kłak podaje następujące wyróżniki społeczeństwa informacyjnego¹⁸:

¹⁷ E. Mączyńska, *Dysfunkcje gospodarki w kontekście ekonomii kryzysu*, „Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe” 2011, nr 9, s. 43–70.

¹⁸ M. Kłak, *Zarządzanie wiedzą we współczesnym przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2010, s. 117–119.